

O XEITO QUERE XEITO

Memoria de José Manuel Parada Mascato

Manolo Parada e Eduardo Parada
(Asociación Amigos da Dorna Meca)

“Fulano de tal ou tal barco está aparellando”. Aparellar é pertrechar, preparar a embarcación, aparellos e utensilios para unha determinada arte. Pero, mentres na maioría dos casos engádeselle o substantivo en cuestión: aparellar para os trasmallos, (aparellar para as rascas, etc.), para o xeito bastaba con dicir está aparellando. Coma se esta fose a orixe do verbo.

Despois de mediados de abril, cando o sol vai gañando en latitude e os nortíños espellan os ceos deixando amornar o tempo, as “pesas”¹ da arte máis antiga en plena actividade son repasadas e atadas polas atadeiras e carrexadas ao lombo en senos ou nas angarellas polos tripulantes dende os alboios, xa encascadas da seifa pasada, para racús, dornas e lanchas xeiteiras.

No Grove, a comezos do século XX, as lanchas eran tipo “traíneira pequena”, precedentes dos racús. Coa chegada dos primeiros motores a gasolina ás embarcacións xurdiron certas envexas entre os mariñeiros, o que provocou que os que aínda navegaban a vela, cando pasaban polo costado, lles chamaran aos outros de xeito despectivo “gasolinos”, sobre todo cando estes quedaban avariados, cousa que ocorría con bastante frecuencia.

Ata a primeira trintena da centuria de 1900, a pesca da sardiña era a explosión xubilosa que arredaba as invernadas dos faiados sen peixe seco e salgadoiros baleiros.

Logo mudarían os costumes ao escasear o peixe de prata e valorarse o marisco como substituto nas conservas.

“¡Dous homes que se encarguen dos boureis, do chumbeiro, da cúa e do pavieiro. Repasar as seneiras, o carro de alar, os trueles, as patelas de embasar, as agullas e o fío de atar, o barril para a auga doce, a lousa cosedeira, a calderezeta, a leña seca, a bota de viño e o pan pó mar!” Os pataches e galeóns traían sal de Aveiro, de Cádiz e de Castellón. As caldeiras dos fabriquíns collían presión.

“Mulleres para cochar, mulleres para empacar e mulleres para atar!” (esas que quedan poucas, as atadeiras) ¡Mulleres á carreira, os pitos das fábricas tocan a todas horas do día e da vela!

-¿Cantos pitos van? – preguntan correndo e apurando unha codia de pan. Mulleres dos peiraos das ribeiras, conserveiras e salgadeiras eran as “mulleres do mar”, aquelas que tanto traballaron.

Un día de mar

Comezos dos 60. No noso porto había sobre uns trinta ou corenta xeiteiros, racús de 7,5 a 9,5 m. a motor, (maiormente Lores) con tres, catro ou cinco homes. No noso barco, o “3 HNS”, de patrón meu pai, Manolo Parada, “O que toca o acordeón”. Os tripulantes eran tío Paquito “O Carroño”, tío Tucho, “Moreno” e Manolo o de tío Daniel. Eu, como non tiña escola, ía de “rapás”.

1. Pezas

Ese día pola mañá fomos á Cabreira botar os aparellos a secar na praia, acabados de encascar. Ó medio día fómos a palmear, e unha hora máis tarde collémoslos ó lombo e levámoslos a bordo.

- ¡Despois de xantar, todos a bordo!-dixo meu pai, o patrón-. Hai que meter o aparello na cadeira, mestar e atar os “boureles”² ás boureleiras, meter combustible e arrombar.

Chamoume a atención como Manolo o Danielo arrombaba os boureles no costado de estribor con moita maña: ía atando cun cote o chicote de cada seneira nun remo sobre a forquiña, gardando a mesma orde coa que os arrombaba. Logo, tío Tucho ó palmear o aparello para a cadeira ía desatando as seneiras do remo e atándoas ás boureleiras coa mesma orde e a mesma maña.

Ás cinco da tarde (hora oficial, unha máis que a civil ou solar, que daquela non se mudaba no verán) saímos ó mar, con ventíño mareiro. Meu pai íame dicindo os pobos da ría que eu non vira de perto: Palmeira, Carreira, Aguiño... E tamén os faros, as pedras e os illotes: Con Destro, Os Mesos, Os Isqueiros, Rúa, O Sargo, Con de Agosto, Con de Noro, A Insuabela, A Vionta, As Forcadiñas, Coroso, A Cobasa, Falcoeiro, Sagres e O Carreiro da Punta das Sete Linguas, que para min foron oito: a outra quitábaa eu co mareo que tiña, porque ao pasar de aquí, o mar era máis mar, non a ría mansa que eu coñecía. Era o mar de mares, onde os barcos desaparecían tras as ondas da marusía e volvían aparecer sobre elas.

Estabamos na abra de Corrubedo, e o sol ía baixando. Había máis de douscentos barcos de toda a ría navegando lentamente. Eu preguntei: “¿Que fai tanto barco xunto?”, e dixéronme que estaban buscando xeito. “O xeito quere xeito”, dixo tío Paquito o Carroño, que era o máis vello. Meu pai explicoume que había que mirar o mar e fixarse nas aves: mascatos, charráns, pardelas, chorletas, araos e gaiivotas. “Se hai aves, hai peixe”, dicía el. Tamén se poden ver os cardumes se sae á superficie con calma; e se os mascatos van altos quere dicir que o peixe vai fondo.

Manolo o Danielo e Tucho Moreno, tripulantes do 3-HNS.

O mar escacha nos Baixos de Corrubedo, en Canteiros, na Dianteira, no Rinchador, nas Baleas e na Marosa. Eu sigo botando a oitava lingua. Quérome deitar no catre, pero tío Paquito dime que hai que ser un home. Os mascatos danse (chúmbanse) dende o alto de vez en cando; iso quere dicir que a sardiña comeza a xurdir. Os barcos van tomando posición para comezar a arriar. Cada un busca o oeste da manada, porque a sardiña nada rumbo ó sol, cara á luz. Xa comezan a chumbarse as pardelas e os charráns; o peixe segue buscando a luz a menor profundidade (para ver o placton e o zooplacton que os alimenta). Meu pai preguntoulle a un barco que xa estaba largando:

-A que corda se vai?

-A dúas brazas e media –contestaron.

Tomámoslle media braza; as seneiras tiñan tres. A pesca ía máis a flote.

2. Boureis

Os domingos aproveitábanse para asollar e arranchar

O vento rolou a nortiño e a marea tiraba para o sur, así que houbo que arriar o pavieiro e largar de norte a sur a favor da marea e do vento, todos parexos, gardando distancia para non apariguar (xuntarse as redes) e non derivar a unha zona de baixos.

Cando falta unha cuarta para a posta de sol (uns 11° de arco), ó berro dado polo patrón de “¡arriar o rabo!” arriamos o pavieiro pola popa e largamos catro “pesas” e dous cuarteis de malla do 12 en 20. Correrá a voz de que o peixe era mediano. Xusto na posta do sol a peza de man (a última en arriar, primeira en levantar) ten que estar no mar. Comentábanme os compañeiros que este era o lance do axexo no que máis se soe pescar. Amarramos o chumbeiro da peza de man á proa do barco, e a esperar que malle.

A tripulación aproveitou para prender o chisqueiro e calar un pitillo, comer algo, botarlle un trago de viño da bota

Racú de vela no peirao. Apréciase a vela aferrada, a dos anos 30

e contar unha vantaxe (aventura). Eu co mareo tireime enriba dun chumbeiro (cabo) collido en roda no costado de estribor, entre a cámara do motor e a regala. “¡Nica, compañeiro novo, tormenta ou mar tesó!” exclamou tío Paquito. El a todos os rapaces lles chamaba Nica, e a algúns quedoulle. Por certo, ese día había mar tesó (mar de fondo).

Pasada unha hora aproximadamente di meu pai: “Ímoslle mirar a rede”. Mirar a rede consiste en levantar a primeira rede por comprobar se mallou algunha sardiña. Se mallou ben, xa se levanta todo o aparello, para que non estea morta e ir pronto á venda.

Na rede vén pouco peixe; volvemos arriar e esperarlle un pouco máis. Houbo quen botou unha liña ó fondo para tomar unhas fanecas, que de noite saen da pedra a pastar no limpo. O lance dura entre hora e media e dúas horas e media. Unha vez é noite fecha, no intre no que arde a auga, hai que levantar. O peixe con escuro total non vai ó aparello, porque coa ardentía este forma unha parede no mar, e polo tanto non malla (na primavera, os ocasos son máis longos e o lance dura máis).

Ás 11 da noite aproximadamente (hora oficial da época) o patrón mandou vestir a roupa de augas e dispor para levantar o aparello. Así foi.

-Mans a elas! – dixo meu pai mentres se poñía ó carro e empezaba a alar o chumbeiro. Tío Tucho ía á cadeira, tío Paquito e Manolo a debagar (desmallar as sardiñas do aparello), e eu arrombaba os “boureles” no costado de estribor. Cando chegaba un, aínda non lle acabara de colocar ben as cortizas ao anterior, e iso que viña bastante peixe e o aparello subía lento, por mor de desmallar.

Tomamos oito caixóns de sardiña de tamaño medio. Levantado o lance, fomos vender a Cobaza. Alí había barcos e galeóns comprando a flote para as fábricas de conserva. Medíase o peixe por caixóns de uns 50 Kg con submúltiplos de medio caixón; menos desa cantidade despreciábase a favor do comprador ou quedaba para a caldeirada. Despois de vender, preto da unha da mañá, fomos fondear a Sálvora á praia do Castelo, e alí deitámonos un par de horas a esperar o día. Durmíamos no castelo (tilla) de

proa, e tío Tucho, que era o motorista, no catre da cámara do motor. Ás tres da mañá meu pai chamou á tripulación. “Xente a cuberta!”, dicía. A min díxome que seguira durmindo. Arrancaron para largar ó día, por fora das Figueiras, entre Sálvora e Ons. Pouco antes de chegar á zona de pesca meu pai chamoume por se quería subir a cuberta. Eu estaba moi a gusto pero non quixen perder a manobra. Subín e pregunteille como iamos saber onde había peixe. El levoume a proa e díxome:

- Mira o fondo do mar.
- Non se ve nada -contestei eu.
- Espera...

De súpeto vin coma se de debaixo da proa saíran frechas de luz que deixaban estelas no mar.

-Iso que é?

-É a ardentía³. Son peixes que escapan ao pasar o barco, e ao moverse deixan un risco de luz. Só ocorre se a noite é escura.

Dependendo da forma dos riscos que deixaban, os mariñeiros sabían se era sardiña, xurel ou xarda. Cando se vía bastante sardiña amoderamos para esperar que deixara de arder a auga. Nese intre, co reflexo da luz do día sobre os montes do leste (entón non había contaminación lumínica), comezamos a largar o lance do día ou manexo.

-¡Este é mar de quenllas! -dixo alguén, que non tardou en botar pola popa unhas xogadas iscadas con sardiña e amarradas ao caldeiro que estaba colgado dunha forquiña.

-¿Poñemos a pota ó lume e facemos un café? -propuxo outro.

Prenderon lume na cosedoirá con estopa empapada en gasoil para axudar á leña, e fíxose un café de pota con achicoria. Que bo estaba!, eu nunca o probara sen leite. De alí a un pouco, o caldeiro comezou a bater. Xa amenecía. Fomos á popa e unha quenlla de metro e medio daba unhas idas tremendas co anzol aferrado na gorxa; metémola a bordo. De seguido fomos mirar a rede, e apenas tomamos unha ducia de sardiñas. O lance do manexo non era moi prometedor. Meu pai decidiu deixar ir o lance ata

Dorna xeiteira buscando xeito ao axexo

o sol, a ver se había sorte. O normal é levantar cando xa é día, pero antes de asomar Lourenzo. Nese intre tío Paquito “O Carroño” abre a faca, raxa á quenlla en canle e larga a magha ó mar.

-Qué fai, tío Paquito? -pregunteille con curiosidade.

-Escaldar ás quenllas -respondeume. Os vellos de antes tiñan a crenza de que as quenllas fuxían ó sangue delas mesmas.

Cando comezamos a alar, o chumbeiro destellaba ó leste en raiolas. Nas primeiras dúas “pesas” apenas tomamos medio caixón de sardiñas. A partir de aí comezou a vir peixe. Este era algo máis grande que o do axexo. Algún viña mallado polo beixo. Ó alar o aparello caía moito ó mar, e tivemos que botar man de cada un seu truel. Eu e Manolo “o Danielo”, un pola amura de babor e outro pola de estribor, iamos collendo as que caían. Acabamos con nove caixóns a bordo.

Mallou con sol, xa que rematando o lance corría o peixe en manadas. De volta para terra, coa cuberta chea de peixe, uns acababan de “debaghar” a “pesa” de rabo, que se meteu con todo a bordo para non chegar tarde á venda; outros ían “enxaguando” o aparello, pasando senos polo mar e sacudíndoos para quitarlle o limo da auga e os restos de escamas mentres se vai en marcha, e collendo en roda sobre a cuberta facendo un oco no medio do peixe.

Chegamos a O Grove e houbo que ir ofrecer a pesca ás fábricas de conserva. Acabouna mercando a de Rons, e

3. No Grove, “ardéntigha”.

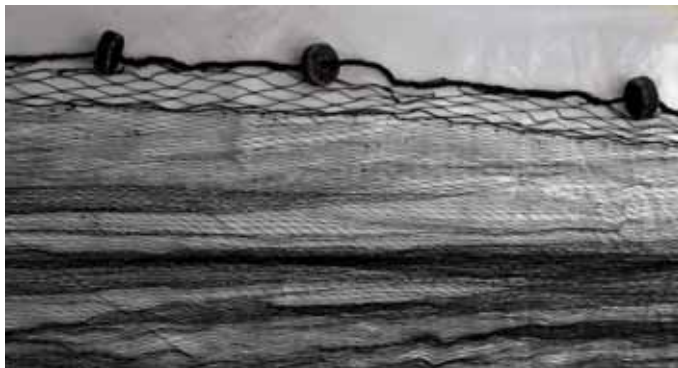
O Rubí, a finais dos anos 50, cargado co lance do día sen debagar

fomos descargar ó Peirao de Cantodorxo, que aínda hoxe existe, en tal estado.

No día seguinte, (domingo) San Bieito de Lores, lembro que fomos á romería. Levamos, como era habitual, sardiñas para asar, cochadas e lixeiramente areadas para mantelas óptimas, xa que non había neveiras. Estaban tan boas que “superon”⁴ a pouco.

Así lembro o primeiro día de compañeiro novo, cando tiña 11 anos.

Xuño de 1963.

Tralla da cortiza

Tralla do chumbo na que se aprecia a cadeneta

Nomenclatura, usos e datos do xeito

O xeito é unha arte de enmalle á deriva para a pesca, esencialmente, da sardiña.

Unha “pesa” do xeito estaba armada coas seguintes pezas:

-As trallas do chumbo e da cortiza que, atadas á cadeneta, dábanlle resistencia ó aparello. A primeira levaba un chumbo que pesaba arredor de 40 gramos cada 35 centímetros ou cada seis mallas de cadeneta, e a segunda levaba unha cortiza de 48 mm de diámetro por 18 mm de espesor, con un furo por onde pasaba a tralla á mesma distancia que o chumbo. Á súa vez, levaba un seno atado chamado boureleira, duns 50 cm, cada catorce metros.

-Os “boureles”. Eran boias feitas con cortizas de forma trapezoidal e alongada, atadas con unha rabiza que á súa vez ía atada ós senos das boureleiras con unha seneira de tres ou catro brazas.

Os tramos de aparello entre bourel e bourel chamábanse redes. Unha “pesa” tiña sete “boureles” e seis redes. Se a unha “pesa” lle faltaba algunha rede debido a averías grandes chamábaselle un cuartel. Adoitaba dicirse: “ nós imos con tres “pesas” e dous cuarteles” ou “cinco “pesas” e un cuartel” según de cantas se formase a cadea.

-Os matafións eran chicotes tomados en senos na cabeza do pano e feitos con fío máis gordo que o da cadeneta que, atados a esta nas cabezas das “pesas”, serven para entomar unha con outra e amarrar a cúa. Levaban aproximadamente vinte entre a tralla da cortiza e a do chumbo.

4. Souberon.

-O aparello leva dúas cúas: a cúa de man, máis longa, e a cúa de rabo, máis curta. Están formadas por quince ou vinte rabizas a xeito de bolinas que, atadas ós matafións, van todas a un estrobo formando unha gaza onde se ata a cala do pavieiro ou o chumbeiro. Nalgúns casos só se utilizaba a cúa de man. A “pesa” de rabo atábase colléndoa do extremo final, toda xunta con uns cotes dados coa mesma cala do pavieiro.

-O chumbeiro era un cabo dunhas quince ou vinte brazas que quedaba amarrado á proa ou á popa da embarcación. Era o último en largar, xunto coa pesa e a cúa de man.

-O pavieiro era unha boia grande, feita con varias cortizas, unha sobre a outra de forma troncopiramidal, atravesadas verticalmente por unha vara que soportaba unhas ramas de loureiro ou oliveira (estas duraban máis) para ser máis visible e un cabo chamado cala ou rabiza de rabo de cinco ou seis brazas (nalgún caso utilizábase un barril pequeno de madeira). O pavieiro era o primeiro en arriar, ó berro dado polo patrón para largar de “arria-lo rabo!”.

Unha “pesa” medía sobre uns oitenta metros (unhas corenta e seis ou corenta e oito brazas de longo) [unha braza = 1.5 m] e uns dez metros de alto (sobre catrocentas ou quinientas mallas) segundo fose para peixe mediano, grande ou xouba (parrocha na radio).

Unha casea era o conxunto de aparellos que utilizaba cada barco para traballar, que se compoñía de entre catro e seis “pesas” dependendo do tamaño do barco ou do número de tripulantes.

Esta arte cálese en liña recta: a tralla do chumbo e da cortiza fan que manteña a verticalidade (coma case todas as redes). Ten flotabilidade lixeiramente negativa, do contrario quedarían as cortizas na superficie. Utilízanse “bourelles” para regular o calado ó que se vai traballar, dando ou tomando máis corda segundo a profundidade á que entendemos vai o peixe (o aparello fica pendurado da superficie do mar).

Antigamente (falamos de datas anteriores ós anos trinta do século pasado), as seneiras dos “bourelles” eran máis

Boureira

longas, dunhas doce ou catorce brazas, debido a que neses tempos traballábase ó xeito todo o ano e o peixe ía máis fondo no inverno.

Armar as “pesas”

Para armar as “pesas” o máis habitual era comprar o pano de algodón en branco. Este íase encascando e secando varios días. Despois de dous ou tres baños de casca lavábase no mar, volvíase encascar e armábase coa cadeneta, trallas e corcho; logo volvíase a encascar unha ou dúas veces, e a continuación metíase o “plomo” e xa se levaba ó mar a traballar. O feito de levar por primeira vez unha “pesa” ó mar chamábase marear o aparello, como moito unha semana. Se non mareaba ben tiñamos que rectificar o “plomo”, ao que se lle metían uns 7 ou 8 quilos aproximadamente por “pesa”, e se mareaba ben outra vez a encascar, e a partir de aí era unha “pesa” máis como as outras.

Os armadores máis pobres para conseguir o pano compraban madeixas de fío ó longo dun ano ou ano e medio, sobre todo no inverno. Cando había boa pesca compraban unha ou dúas madeixas e facían o pano a man na sala da casa. Este traballo era moi laborioso. Íano facendo os “vellos” e as mulleres nas horas “libres”, e tamén nalgún caso, aínda que máis ben en poucos, os mariñeiros nos

Bourelis

ARDENTÍA

Cabeza da peza con matafións

días de tormenta poñíanse a facer rede. Unha vez rematado o pano eles mesmos armaban o aparello, tal e como explicamos anteriormente, incluíndo os “plomos” que eles mesmos fundían e aos que lles daban forma de maneira artesanal.

Nomes das avarías no aparello

Se rompía en liña recta chamábase un *guincho* ou un *xis*.

Se faltaba un bocado de máis de cinco mallas chamábase un *ratoeiro*.

Se tiña media, unha ou dúas mallas rotas era unha *malladisa*⁵. Se quedaba unha malla enteira solta e rompía ó redor era un *tres*.

Se rompía en L era un *racho*.

O venres levábanse as “pesas” para terra, e había que secar e atar. O sábado encascábase e deixábanse “escorrir”⁶ ata o luns, que había que secar e carrexar para abordo e saír para o mar.

O chumbeiro a carón da foganadura

Encascar

Como comentei anteriormente, o sábado era día de encascar os aparellos, labor que debía facerse cada 15 días. Había quen prefería pagar ós encascadores, que se dedicaban a esta tarefa, polo cal tiñas que chegar cedo ó encascador para coller vez e ter a faena lista no mesmo sábado. Se chegabas tarde tiñas faena ata o domingo. Tamén había armadores que tiñan encascador de seu en aloxes ou alboios. Estes tamén encascaban nalgún caso a veciños, amigos ou familiares, compartían o traballo e aproveitaban mellor a casca.

Para facernos unha idea do proceso, tomei datos do encascador do racú *Tito*, que era do pai de Antonio Pérez “Tonio Carabuña”. Tiña unha caldeira de cobre de 300 litros, e dentro metíalle 25 kg de cacha de piñeiro ben picada e cinco quilos de pedras grandes de tanino dentro dun saco ben atado, enchía 3/4 de auga, poñíalle lume por baixo e deixaba a ferver durante 4 horas. Unha vez rematada a ferverura abríase a billa, e esta pasaba a través dun tubo ata un “pilón”, onde se remexía cun “palote” ata que ó meter a man non escaldase. Nese intre metíanse as “pesas” de mollo no “pilón” durante dúas horas, e logo pasábanse para outro “pilón” a escorrer ata que estaban frías, momento no que xa se podían botar a secar.

A cor da auga da casca era castaña escura; semellaba ó café. Esta auga aplicada no fío e nos cabos de algodón ou cánabo favorecía a súa conservación, protexendo os tecidos de fungos, parásitos e xermes que os danaban. Ó mesmo tempo dábanlles a cor escura que, segundo os pescadores, facía menos visibles as artes para os peixes.

Secar as redes

Despois de encascar botábanse as “pesas” a secar. Había que separalas unha ou dúas brazas nunha praia ou extensión semellante, ben fose monte baixo ou mesmo nos “muelles”. Un ou dous días despois de traballar con elas había que secar outra vez, porque se deixabas unha semana sen secar o aparello quedaba “ablancuxado”⁷. Unha vez dada a primeira seca, o normal era secar cada dous

5. Malladiza

6. Escorrer

7. Que a súa cor clarexaba

ou tres días, segundo se presentase o tempo, houbera sitio nas praias, etc. Na metade da seca, palmeábase por se quedaba algunha zona húmida.

Esta faena de secar os aparellos bastante a miúdo e cun protocolo que non era a capricho nin a rumbo, senón que gardaba unha orde e unha lóxica, requiría, sobor de todo, moita delicadeza e profesionalidade; por exemplo, que a ninguén se lle ocorra en días moi calorosos recoller as “pesas” de secar co sol arriba, xa que isto podería ocasionar roturas no aparello.

Desta maneira, o feito de secar os aparellos facía que as tripulacións pasasen moito tempo xuntas, tanto nos peiraos e praias de orixe coma noutros portos e praias onde se atracaba para este mester, entre outros. Unha das cousas que se facía mentres se esperaba á seca era asar sardiñas, e facíanse apostas entre os tripulantes do mesmo ou doutros barcos sobre quen comía máis. Unha destas apostas acontecía no Acoradoiro, na de “Parrilladas”, entre dous xa experimentados campións: Román o de Muros e o anteriormente mencionado “Tonio Carabuña” do Grove.

Era o verán do ano 1954. Fixéranse brasas, e as sardiñas asábanse directamente sobre elas, xa que non había “parrilla” nen nada de viño (porque estaba caro): con auga e pan pouco ou nada. Apoiaban a sardiña sobre un “corcho” colléndoa directamente da brasa. Os tripulantes dos barcos que alí atracaron apañaban leña e asaban mentres os dous apostantes comían. Román plantouse en 120 e Tonio deixouno en 125 sardiñas. Estas apostas eran moi frecuentes, pero sen xogar nada.

Frase: “Naqueles anos, sendo eu un chaval, as praias volvíanse da cor do chocolate, cheas de pezas do xeito a secar”. Sr. Checho de Ons.

O xeito de marear

O xeito non só se traballaba en lances de axexo e ó manexo. Nas noites de lúa facíanse “posturas” entre os dous lances habituais. Despois de vender o peixe, ou antes, se se tomaba pouco, largábanse dúas ou tres pezas a media noite. Ó non arder a auga, polo reflexo da lúa o peixe seguía activo e non se escaldaba (asustaba). Nestes casos

non se contaba con información de “xeito”: as aves non estaban para sinalar o cardume, e tampouco se podía divisar pola ardentía dende a proa. Ademais, con lúa o peixe ía máis espaxado. Polo tanto, os lances de “postura” eran a oito, e ao cabo de 15 ou 20 minutos íase mirar a rede. Se viña algo deixábase ir o lance e arriábase o resto do aparello. Se non mallaba, levantábase e probábase noutra posta (zona). Tamén era doado traballar con sol antes do lance de axexo ou despois do de manexo, en caso de tomar pouco. Isto facíase máis nos meses de setembro en diante.

Cando se vían manadas na superficie porque o peixe xurdía ó sol, arriábase tamén o aparello por se mallaba, o cal era moi probable, pois non sempre o facía. En tempos, era habitual tomar, á parte de sardiña, xureliño pequeno (moi malo de desmallar), trancho, (tamén chamado espadín, un peixe moi valorado na época), bucareu (boquerón ou anchoa) e alcrique, tamén chamado pataguillón ou agulla unha vez enlatado. Estes peixes podían vir mesturados con sardiña ou en bandos. Téñense tomado en tramos de rede mesturados con sardiña e noutros tramos con algún destes peixes, sen máis.

Era habitual mentres se estaba largo botar unha liña a pescar ás fanecas, sobre todo con lúa, ou pola popa ás quenllas. Mesmo se se fondeaba a media noite na pedra pescábanse congros, botando unhas xogadas cun pandullo ó fondo, para tomar a caldeirada e non comer só sardiñas, sobre todo cando se facían mareas de varios días fora da casa, traballando pola ría de Muros ou Fisterra nos comezos da seifa, cando se botaba unha ou dúas semanas.

Metendo as pesas a bordo despois de encascar

O racú *Tito*, cos pertrechos a asollar

A vixía durante o lance

Unha vez xa largos e co chumbeiro amarrado á proa do barco, tocaba vixiar o aparello. Unha das primeiras cousas a ter en conta era que este non aparigüase (que non se xuntasen as redes) co de outro barco. Traballar a diferente calado pode ocasionar que se aparigüe, ó non derivar todos igual por mor da distinta intensidade da marea en cada altura. Tamén debimos estar pendentes dunha mala auga (mala corrente), para que non levase o aparello ó fondo, ou o xuntase todo en senos. A mala auga era producida polo encontro de correntes de distinto rumbo ou distinta intensidade. Unha vez tirou tanto para abaixo que o barril que levabamos de pavieiro chegou a bordo cheo de auga, e non soltaba nin unha gota. Tamén tiñamos que vixiar que ó mallar o peixe o aparello podía dar para arriba ou dar para abaixo. Cando dá para arriba vese como os “bourelles” se “tumban” e mesmo se deitan; pola contra, cando os “bourelles” se poñen de pé ou van ó fondo quere dicir que o peixe dou para abaixo.

Dunha vez, estando largos ó día mallou moito peixe e tirou para arriba. Primeiro vimos os “bourelles” deitados e logo apareceu o aparello en senos e a flote. Se calquera destes casos acontece, o normal é levantar as redes e ver que pasa. Tamén se levantaba ante a presenza de arroases, toniñas, etc. De non facelo, era moi probable que estes atravesaran o aparello, ocasionando avarías moi grandes. Tamén se controla que a marea (corrente) non faga derivar a arte a algún baixo. Se cando se “miraba a rede” viña peixe con patelo, non se lle daba moito tempo ó lance para que este non viñera comesto.

Traballando aforados, por fora de Ons, Sálvora, Cabo Corrubedo, Fisterra... era bastante habitual avistar cetáceos como o xibardo (balea jibarte) ou as candorcas (balea orca), e tamén caldeiróns, peixes espada, etc. Estamos falando dos anos 50. Contan os vellos que as candorcas enchían e baleiraban as rías de peixe; cando andaban por fóra de Cíes, Ons e Sálvora enchíanas, e cando entraban nas rías baleirábanas.

As postas ou caladoiros

As pesquerías na zona das Rías Baixas producíanse nos anos 60 habitualmente con racús de 7,5 ou 9,5 metros, e tamén con algunha lancha xeiteira a motor, das derradeiras, en mares costeiros como a enseada de Fisterra, a boca da ría de Corcubiión, a bocana da ría de Muros (de norte e sur), o mar do Cabo de Corrubedo, a abra de Corrubedo, o mar de Sálvora (por fóra), o canal (boca da Ría de Arousa e interior de Sálvora), O Carreiro e o canal de Rúa (bocanas interiores de Arousa), mar das Figueiras e Zacarías (por fóra entre Sálvora e Ons), A Barrosa (entre a enseada sur do Grove e a Lanzada, Faxilda e Rodal das Figueiras), o mar da Illa (polo leste dela), a boca da ría de Marín e Pontevedra, a boca e ría de Aldán, a costa de Soavela, a Ría de Vigo e o mar de Cíes, a enseada de Baiona e a costa da Guarda. Tamén era moi común aínda nesta época a pesca dentro das rías con aparellos máis pequenos e de menos calado, sobre todo, e con mención especial ós xeiteiros de Rianxo, que seguen traballando na actualidade no interior da ría de Arousa, facendo valer a calidade da súa xouba (sardiña pequena).

Tamén queremos mencionar aos da Pobra do Caramiñal e aos da Illa de Arousa, con testemuño especial do amigo Pardavila “Larry”, que me confirmou a diferenza entre andar ó xeito nos tempos de antes respecto ós tempos de agora.

Xa no século XXI, teño comprobado a presenza de xeiteiros: na ría de Vigo 10 ou 12 barcos en 2008, un en Aldán (2007), un en Fisterra (2005), e seguro que tamén quedan noutros portos. Andan con tres ou catro pezas, en barquiños de 5 a 7 metros e en planeadoras nos interiores das rías. Van habitualmente dous homes, e mesmo vin un home só largo ó axexo na abra de Liméns, na Ría de Vigo, no 2005. Venden para o fresco, mesmo no peirao a parti-

culares ó chegar a terra. “Se vai moita levo menos aparello pa tomar menos e manter o prezo” díxome o de Fisterra no ano 2005. Dende finais dos 60 e comezos dos 70 as redes son de nylon. Na actualidade, utilízanse sondas e GPS. Os “boureles” son de poliexpán.

En xuño de 2009, no peirao de Portonovo, tiven a oportunidade de conversar con Víctor Balea, xeiteiro de Combarro, orgulloso e convencido do seu oficio. Comentoume que en Combarro están traballando doce ou catorce barcos ó xeito, catro ou cinco en Marín, un en Sanxenxo e posiblemente un ou dous en Bueu. No “Balea”, que é o seu barco, duns oito metros de fibra PRF, van el e outro compañeiro. Levan cinco pezas e utilizan alador. Andan con malla de 10 en 20 e traballan en toda a ría, dende Tambo ata Ons. Tamén faenan na Barrosa e nas bocas das rías de Arousa e Vigo. Estes días están largando no canal da ría de Arousa, por fóra de Laxe de Abade e Con da Agueira, pescando 20 ou 25 caixas de 12 a 15 quilos.

Hoxe en día o máis importante neste oficio é chegar canto antes á venda levando o máximo de peixe posible, como pasou sempre para acadar o mellor prezo. Este pode oscilar entre 18 euros a caixa nos primeiros “míos” e só 5 nas últimas “cantadas”. Só venden para o “fresco”. En lugar de mestar as pezas entre elas, empregan un sistema de unión con dúas cúas e un mosquetón que lles permite, con rapidez, ampliar ou reducir a casea sen ter que mestar ou desmestar segundo vaia máis ou menos peixe. Este ano teñen moito problema cos arroaces, que lles ocasionan bastantes avarías. Están vendendo en Marín e Portonovo. Traballan ó axexo e ó día. É ben seguro que tamén quedan xeiteiros noutros portos non mencionados.

A información

Os barcos pasábanse información entre eles, tanto en terra coma no mar, de por onde ía o peixe. Sabíase que nos primeiros días da seifa o normal era tomalo ó norte. Tamén se daba información de que tamaño de sardiñas estaba tomando, sobre todo nas primeirías. Deste xeito, os patróns sabían con que malla aparelar. Logo o peixe ía baixando para o sur. A mediados dos anos 50, ó escasear a sardiña nas nosas costas, motoras da rodea do Grove chegaron a pescar a Leixões no mes de setembro e outubro, con aqueles motores que non daban máis de 5 nós. Tamén era

costume ó chegar ó caladoiro preguntar a que corda se vai. Isto era para que todos os barcos traballasen coas mesmas brazas de seneira para evitar apariguar. Outra das informacións que se pasaba ó chegar a terra era o prezo que se estaba pagando nos distintos compradores.

A venda

O lance do axexo era o lance no que máis se pescaba normalmente. Antigamente vendíamolo nos compradores a flote que estaban en fondeos como Aguiño, Sálvora, Corrubedo, por baixo de Monte Louro ou na Area. Eran botas e galeóns que mercaban por centos ou milleiros. Anos máis tarde preguntabas o prezo e dábancho por cento ou por caixón. Cando vendías por cento, as sardiñas eran contadas polos mariñeiros e botadas en caixas que levaban sobre 200 se era grande e 300 se era pequena. O comprador contaba unha das caixas; se tiña de máis non pasaba nada, pero se faltaban facíache botar por cada caixa tantas coma faltaban nesa, ou descontábache a mesma cantidade por cada caixa. Isto levaba a moitas e duras discusións.

Cando eu fun ó xeito nos anos 60 vendíase habitualmente a flote para as fábricas de conserva, e posteriormente en Portonovo, sobre todo o lance do axexo, como antes mencionei. Tamén se vendía moito en Cambados e en Portonovo para o fresco o peixe do día. E segundo me ten contado Papá Costa, meu avó materno, que foi moi bo xeiteiro dos anos 20 ós 50, nos seus tempos era moi boa praza Vilaxoán. Alí xuntábanse barcos de toda a ría. El tiña unha dorna meca de 12 cuartas.

Con este artigo queremos facer unha homenaxe a Manolo o Danielo, que finou xunto ao compañeiro Rodolfo Meis. Estando largos no lance do axexo, levantando as pesas no racú xeiteiro “Lola” por fóra de punta Agueira (frente aos canóns da batería de San Vicente), foron abordados por un cargueiro que viña por fóra de Sálvora para pasar polo norte da Illa de Ons rumbo a Marín. O Lola partiu en dous, afundíndose de súpeto na seifa do ano 1962.

